

ROZDZIAŁ XII. TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

1. Zagadnienia wstępne

Sądowa ochrona Konstytucji polega na działalności niezawisłych organów państwowych (wyodrębnionych od legislatywy i egzekutywy), prowadzonej według sformalizowanej procedury, a mającej na celu wiążącą ocenę zgodności norm prawnych z Konstytucją (zob. rozdz. III podręcznika).

Istnieją dwa główne modele sądowej ochrony Konstytucji, różniane na podstawie kryterium podmiotowego: model kontroli sprawowanej przez sądy powszechne (**amerykański**), oraz model kontroli sprawowanej przez sądy konstytucyjne (**europejsko-kontynentalny**).

Pierwszy z nich, historycznie wcześniejszy, ma charakter zdecentralizowany i konkretny co w uproszczeniu oznacza, iż kontrola wykonywana jest przez wszystkie sądy, w związku z rozpatrywanymi sprawami.

Sąd uznając niekonstytucyjność normy prawnej pomija ją przy wydawaniu orzeczenia w danej sprawie. Nie powoduje to jednak formalnego uchylenia normy, która wciąż może być podstawą innych rozstrzygnięć.

Model kontynentalny to kontrola scentralizowana, dokonywana tylko przez jeden specjalny organ sądowy (sąd konstytucyjny) pozostający poza zwykłą strukturą sądownictwa. Działalność swą prowadzi on przede wszystkim na podstawie takich wniosków uprawnionych podmiotów, które nie są związane z prowadzonymi przez nie sprawami. Orzeczenie sądu konstytucyjnego stwierdzające niezgodność z Konstytucją badanej normy, prowadzi do jej wyeliminowania z systemu prawa. Pierwszy na świecie tego rodzaju organ to utworzony w 1920 r. pod wpływem poglądów H. Kelsena austriacki Trybunał Konstytucyjny. Rozwój sądownictwa konstytucyjnego w Europie na-

stąpił jednak dopiero po II wojnie światowej. Obecnie organy te występują w systemach ustrojowych większości państw europejskich.

W Polsce w okresie II Rzeczypospolitej nie było kontroli zgodności prawa z konstytucją sprawowanej przez odrębny organ, zaś sądom powszechnym zabroniono badania ważności ustaw należycie ogłoszonych. Konstytucja marcowa z 1921 r. w dużej mierze inspirowana była francuską myślą polityczną, ustawami konstytucyjnymi i praktyką ustrojową III Republiki Francuskiej, a one nie przewidywały szczególnej formy ochrony Konstytucji. Propozycje wprowadzenia kontroli konstytucyjności ustaw pojawiały się w niektórych projektach zmiany Konstytucji przedstawionych po przewrocie majowym w 1926 r. Przychylnie odnosiła się do tej idei również doktryna na czele z uważanym za najwybitniejszego konstytucjonalistę tego okresu W. Komarnickim. Mimo to Trybunał Konstytucyjny nie znalazł swego miejsca w noweli sierpniowej a także w Konstytucji z 1935 r.

W Polsce powojennej przez długie lata dominował pogląd o zbędności pozaparlamentarnej ochrony konstytucyjności. Podstawowym założeniem konstytucjonalizmu socjalistycznego było zwierzchnictwo Sejmu wynikające z zasady zwierzchnictwa ludu pracującego miast i wsi oraz z zasady jednolitości władzy państwowej. Ewentualne dopuszczenie kontroli konstytucyjności ustaw traktowano jako zamach na te zasady.

Od początku lat 60-tych w nauce prawa pojawiać zaczęły się jednak poglądy o dopuszczalności kontroli konstytucyjności, także w państwie socjalistycznym. Polityczne starania o utworzenie Trybunału Konstytucyjnego wiążą się z działalnością Stronnictwa Demokratycznego, partii politycznej, która wraz ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym współuczestniczyła z Polską Zjednoczoną Partią Robotniczą w sprawowaniu władzy w PRL. Zanim powstał Trybunał próbowano problem kontroli zgodności ustaw z Konstytucją rozwiązać powierzając tą funkcję Radzie Państwa. W noweli konstytucyjnej z 1976 roku wyposażono ją w kompetencję „czuwania nad zgodnością prawa z konstytucją”. Uprawnienie to w praktyce nie znalazło zastosowania. Bezpośrednim impulsem dla podjęcia prac nad powołaniem Trybunału Konstytucyjnego było wymuszenie przez wydarzenia sierpnia 1980 r.

ograniczonych reform ustrojowych, wśród których było również stworzenie systemu rzeczywistej ochrony Konstytucji.

26 marca 1982 r. Sejm jednogłośnie uchwalił ustawę o zmianie Konstytucji wprowadzając do niej art. 33a zawierający przepisy o Trybunale Konstytucyjnym oraz art. 33b o Trybunale Stanu (Dz. U. Nr 11, poz. 82). Zanim jednak powstał Trybunał Konstytucyjny minęło jeszcze ponad 3 lata. Tyle trwały prace nad ustawą z 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym (t.j. Dz. U. z 1991 r., Nr 109, poz. 470). Mała Konstytucja z 1992 r. utrzymała w mocy przepisy Konstytucji z 1952 r. dotyczące Trybunału Konstytucyjnego, a Konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. instytucję tą umieściła w rozdziale zatytułowanym „Sądy i Trybunały” (art. 188–197). Wraz z wejściem w życie Konstytucji zaczęła obowiązywać nowa ustawa o Trybunale Konstytucyjnym uchwalona 1 sierpnia 1997 r. (Dz. U. Nr 102, poz. 643 z późn. zm.).

2. Pozycja ustrojowa i funkcje Trybunału Konstytucyjnego

2.1. Charakter prawny Trybunału Konstytucyjnego

Zgodnie z art. 10 Konstytucji urządzenie Rzeczypospolitej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej – sprawowanej przez Sejm i Senat, wykonawczej – sprawowanej przez Prezydenta i Radę Ministrów, oraz sądowniczej sprawowanej przez sądy i trybunały. Tak więc Trybunał Konstytucyjny usytuowany został wśród organów władzy sądowniczej. Wniosek ten wzmacnia systematyka Konstytucji.

Z drugiej strony, Trybunał nie został wymieniony wśród organów sprawujących wymiar sprawiedliwości (art. 175), co pozwala sądzić, iż jest traktowany przez Ustrojodawcę jako osobny względem sądów rodzaj organu państwowego. Takie ujęcie może budzić wątpliwości co do charakteru prawnego Trybunału, w szczególności, czy jest on organem sądowym, quasi-sądowym, czy organem innego rodzaju. Nie rozstrzygając tego spornego w doktrynie problemu można wskazać zarówno na podobieństwa jak i odrębności Trybunału Konstytucyjnego w stosunku do sądów.

Cechy wspólne to na przykład: niezależność od egzekutywy i legislatywy, podobny status sędziów Trybunału jak sędziów sądów określonych w art. 175, sądowy charakter postępowania przed Trybunałem, wykluczenie działania z urzędu, ostateczność orzeczeń. Różnice to: odmienny tryb powoływania członków Trybunału, kadencyjność ich funkcji, brak podległości nadzorowi judykacyjnemu Sądu Najwyższego, niewystępowanie elementu sporu (stron reprezentujących przeciwne interesy prawne), w niektórych jego działaniach.

Charakter prawny Trybunału Konstytucyjnego w znacznym stopniu determinują jego funkcje. W świetle przepisów Konstytucji można wskazać jako podstawowe następujące funkcje:

- kontrola konstytucyjności i legalności prawa,
- orzekanie w sprawach skarg konstytucyjnych,
- rozstrzyganie sporów kompetencyjnych,
- orzekanie o zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
- stwierdzanie wystąpienia przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta.

W porównaniu do poprzednich regulacji Trybunał został pozbawiony prawa dokonywania powszechnie obowiązującej wykładni ustaw, co więcej, zgodnie z art. 239 ust. 3 z dniem wejścia w życie Konstytucji, podjęte wcześniej uchwały w sprawie ustalenia takiej wykładni utraciły moc.

2.2. Kontrola konstytucyjności i legalności prawa

Niewątpliwie kontrola konstytucyjności i legalności prawa jest podstawową funkcją Trybunału Konstytucyjnego. Polega ona na badaniu zgodności:

- 1) umów międzynarodowych ratyfikowanych za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, z Konstytucją,
- 2) ustaw, z Konstytucją i umowami międzynarodowymi ratyfikowanymi za zgodą wyrażoną w ustawie,
- 3) innych ratyfikowanych umów międzynarodowych, z Konstytucją i ustawami,

- 4) przepisów prawa wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami.

Z punktu widzenia kryterium momentu dokonywania, kontrolę konstytucyjności można podzielić na **następczą** dokonywaną po wejściu w życie aktu normatywnego i **uprzednią (prewencyjną)** dokonywaną wówczas, kiedy akt jeszcze nie obowiązuje.

W Polsce dominuje kontrola następcza, ale w stosunku do ustaw (zob. rozdz. VI podręcznika) i umów międzynarodowych (zob. rozdz. VII podręcznika), obok niej, możliwa jest także kontrola prewencyjna.

W doktrynie nie ma jednolitego stanowiska co do oceny instytucji prewencyjnej kontroli konstytucyjności aktów normatywnych. Przeciwnie niej najczęściej wysuwany jest zarzut, iż przedłuża proces legislacyjny włączając Trybunał Konstytucyjny w podejmowanie decyzji politycznych. Inny oparty jest na tym, że rzeczywiste znaczenie przepisów prawnych często uwidacznia się dopiero w procesie stosowania prawa, toteż ich konstytucyjność nie może być ostatecznie oceniona zanim nie wejdą w życie, ale jest to równocześnie najważniejszy argument za kontrolą prewencyjną, pozwala ona bowiem wyeliminować normę sprzeczną z Konstytucją jeszcze zanim stanie się obowiązującym prawem.

Jak stanowi art. 42 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym, orzekając o zgodności aktu normatywnego lub ratyfikowanej umowy międzynarodowej z Konstytucją, bada on zarówno treść takiego aktu (**kontrola materialna**), jak i kompetencje oraz dochowanie trybu wymaganego przepisami prawa do wydania aktu lub do zawarcia i ratyfikacji umowy (**kontrola formalna**).

Kontrola konstytucyjności i legalności prawa może mieć charakter abstrakcyjny lub konkretny. Oba rodzaje przewiduje obowiązująca Konstytucja. **Kontrola abstrakcyjna** oderwana jest od jednostkowych przypadków stosowania prawa, a dokonuje się jej bez jakiegokolwiek związku z jakąś toczącą się sprawą. Uprawniony organ wszczyna postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym w oparciu o ogólne wątpliwości dotyczące konstytucyjności kwestionowanego aktu normatywnego.

Dla wszczęcia **kontroli konkretnej** polegającej na odpowiadaniu przez Trybunał na **pytania prawne**, konieczne jest powstanie wątpliwości co do konstytucyjności lub legalności przepisu, w toku postępowania w konkretnej sprawie zawisłej przed sądem oraz to, aby wątpliwość ta dotyczyła przepisu od którego zależy rozstrzygnięcie tej sprawy. Po spełnieniu takich warunków, każdy sąd może przedstawić pytanie prawne.

Wśród podmiotów uprawnionych do występowania o dokonanie kontroli abstrakcyjnej wyróżnić można **legitymowane generalnie** tzn. takie, które mogą wszczynać postępowanie przed Trybunałem w stosunku do każdego aktu z grupy podlegającej jego orzecznictwu oraz **legitymowane indywidualnie** tzn. takie, które mogą kwestionować tylko akty dotyczące spraw objętych ich zakresem działania. Do pierwszych należą (art. 191 ust. 1 pkt 1 Konstytucji):

- Prezydent Rzeczypospolitej,
- Marszałek Sejmu,
- Marszałek Senatu,
- Prezes Rady Ministrów,
- 50 posłów,
- 30 senatorów,
- Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego,
- Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego,
- Prokurator Generalny,
- Prezes Najwyższej Izby Kontroli,
- Rzecznik Praw Obywatelskich.

Drugą grupę stanowią (art. 191 ust. 1 pkt 3–5):

- organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego,
- ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe władze organizacji pracodawców i organizacji zawodowych,
- kościoły i inne związki wyznaniowe.

Osobno należy wymienić Krajową Radę Sądownictwa, która może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności z Konstytucją aktów normatywnych tylko w zakresie,

w jakim dotyczą one niezależności sądów i niezawisłości sędziów (art. 186 ust. 2).

Wnioski o zbadanie konstytucyjności lub legalności aktów normatywnych muszą spełniać wymagania stawiane pismom procesowym, a ponadto zawierać wskazanie organu, który wydał kwestionowany akt normatywny, określenie kwestionowanego aktu lub jego części, sformułowanie zarzutu niezgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą oraz uzasadnienie zarzutu z powołaniem dowodów na jego poparcie (art. 32 ust. 1 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym). Wniosek pochodzący od podmiotu legitymowanego indywidualnie powinien ponadto zawierać powołanie przepisu prawa lub statutu, wskazującego, że kwestionowana ustawa lub inny akt normatywny dotyczy spraw objętych ich zakresem działania (art. 32 ust. 2 ustawy). Taki wniosek podlega **wstępnemu rozpoznaniu** (art. 36 ustawy) na posiedzeniu niejawnym przez sędziego, którego wyznacza Prezes Trybunału. Jest to czynność mająca na celu ustalenie czy wniosek odpowiada warunkom formalnym, czyli czy nie jest oczywiście bezzasadny. Jeżeli wniosek jest oczywiście bezzasadny lub jego braki nie zostaną usunięte w określonym terminie, sędzia wydaje postanowienie o odmowie nadania wnioskowi biegu, na które służy zażalenie do Trybunału w terminie 7 dni od doręczenia stosownego postanowienia.

Wnioski składane do Trybunału Konstytucyjnego rozpatrywane są na jawnych kontradyktoryjnych **rozprawach** (zasada jawności może być wyłączona, ze względu na bezpieczeństwo państwa lub ochronę tajemnicy państwowej). Uczestniczą w nich obowiązkowo podmiot, który złożył wniosek, oraz organ, który wydał kwestionowany akt albo Prokuratora Generalna Skarbu Państwa, jeżeli Rada Ministrów wyznaczyła ją do reprezentowania Rady Ministrów lub ministrów w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym, sąd, który przedstawił Trybunałowi pytanie prawne o ile zgłosił udział w postępowaniu wszczętym na skutek tego pytania i wyznaczył spośród sędziów tego sądu umocowanego przedstawiciela.

W sprawach dotyczących umów międzynarodowych przedstawiciele Prezydenta, Ministra Spraw Zagranicznych i Prokuratora Generalnego, a gdy rozprawa dotyczy umowy ratyfikowanej po uprzednim

wyrażeniu zgody w ustawie, także przedstawiciel Sejmu. W sprawach rozpoznawanych w pełnym składzie obowiązkowa jest obecność Prokuratora Generalnego lub jego zastępcy. W sprawach rozpoznawanych w innych składach uczestniczy prokurator Prokuratury Generalnej (art. 29 ust. 5).

Skład, w jakim Trybunał rozpatruje wnioski zależny jest od rodzaju aktu normatywnego i stopnia zawichości sprawy (art. 25 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym). **W pełnym składzie** Trybunał orzeka:

- w sprawach o kontrolę prewencyjną ustaw oraz umów międzynarodowych,
- w sprawach o szczególnej zawichości (z inicjatywy prezesa Trybunału lub gdy z wnioskiem o takie rozpoznanie zwróci się skład orzekający wyznaczony do rozpoznania danej sprawy),
- w sprawach, których szczególna zawichość wiąże się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej,
- gdy skład orzekający zamierza odstąpić od poglądu prawnego wyrażonego w orzeczeniu wydanym w pełnym składzie.

W składzie pięciu sędziów:

- w sprawach konstytucyjności ustaw i ratyfikowanych umów międzynarodowych,
- zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie.

W składzie trzech sędziów:

- w sprawach zgodności innych aktów normatywnych z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami,
- w sprawach zażaleń na odmowę nadania biegu wnioskowi o stwierdzenie zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawami oraz skargom konstytucyjnym.

W przypadku, gdy Prezydent zwróci się o stwierdzenie zgodności z Konstytucją ustawy budżetowej albo ustawy o prowizorium budżetowym przed jej podpisaniem – Trybunał orzeka nie później niż w terminie dwóch miesięcy od dnia złożenia wniosku.

Jeżeli natomiast orzeczenie może wywołać skutki wiążące się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawach, o których wyżej mowa Prezes Trybunału zwraca się do Rady Ministrów o wydanie opinii (powinna być ona wydana w terminie dwóch miesięcy, a jej brak w tym terminie nie wstrzymuje rozpoznania sprawy).

Art. 190 ust. 1 Konstytucji wyraża **zasadę ostateczności i powszechnie obowiązującej mocy** orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego (także podejmowanych w ramach realizacji innych funkcji niż kontrola konstytucyjności i legalności). Charakter orzeczeń Trybunału w sprawach konstytucyjności i legalności prawa można analizować z różnych punktów widzenia, na przykład kierując się ich treścią (zgodność, bądź niezgodność z przepisami wyższego rzędu), rodzajem kontroli (prewencyjna czy następcza), bądź rodzajem skutków kontroli (bezpośrednie i pośrednie).

Orzeczenia o zgodności z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą podjęte w trybie następczym mają charakter deklaratoryjny i powodują jedynie skutek w postaci wykluczenia możliwości ponownego orzekania w tej samej sprawie z wniosku innego podmiotu. W przypadku kontroli prewencyjnej, stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją oznacza obowiązek jej podpisania przez Prezydenta (art. 122 ust. 3 Konstytucji), a stwierdzenie zgodności umowy międzynarodowej z Konstytucją możliwość jej ratyfikacji. Natomiast orzeczenie o niekonstytucyjności ustawy stwarza konieczność odmowy jej podpisania, a tym samym zamyka postępowanie ustawodawcze.

Nową instytucją wprowadzoną przez Konstytucję z 2 kwietnia 1997 r. jest tzw. **selektywne podpisanie ustawy**. W myśl art. 122 ust. 4 jeżeli niezgodność z Konstytucją dotyczy poszczególnych przepisów ustawy, a Trybunał nie orzeknie, że są one nierozdzielnie związane z całą ustawą, Prezydent po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu podpisuje ustawę z pominięciem przepisów uznanych za niezgodne z Konstytucją, albo zwraca ustawę Sejmowi w celu usunięcia niezgodności. Rozwiązanie to ma zapobiegać (wtedy gdy jest to możliwe) destruktywnemu wpływowi orzeczeń wdanych w trybie prewencyjnym na ustawodawstwo.

Bezpośrednie skutki orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego podjętego w trybie następczym, a stwierdzającego niezgodność z Konstytucją, ustawą lub umową międzynarodową określonego aktu normatywnego, dotyczą dalszych losów tego aktu. Z chwilą ogłoszenia stosownego orzeczenia (powinno to nastąpić niezwłocznie) w organie urzędowym, w którym kwestionowany akt był publikowany (a jeżeli nie był publikowany to w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”) następuje uchylenie wskazanych w nim dotychczas obowiązujących norm prawnych. Trybunał może określić inny termin utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnego aktu normatywnego, nie późniejszy jednak niż osiemnaście miesięcy w przypadku ustawy i dwanaście miesięcy w przypadku innych aktów prawnych. Termin wejścia w życie orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej określony być może dopiero po zapoznaniu się przez Trybunał z opinią Rady Ministrów (art. 190 ust. 3 Konstytucji).

Pośrednie skutki orzeczenia o niezgodności aktu normatywnego z aktem o wyższej mocy prawnej dotyczą orzeczeń, decyzji i innych rozstrzygnięć wydanych w przeszłości na podstawie takiego aktu. Konstytucja w art. 190 ust. 4 przyjmuje zasadę ich wzruszalności, co oznacza iż nie stają się one nieważne z mocy prawa. Dopiero po przeprowadzeniu odpowiedniego postępowania na zasadach i w trybie określonych we właściwych przepisach mogą zostać uchylone, zmienione lub unieważnione.

Z omawianą funkcją Trybunału Konstytucyjnego wiąże się również jego działalność **sygnalizacyjna**. Polega ona na przedstawianiu właściwym organom stanowiącym prawo, uwag o stwierdzonych uchybieniach i lukach w prawie, których usunięcie jest niezbędne dla zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej (art. 4 ust. 2 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym).

2.3. Orzekanie w sprawach skarg konstytucyjnych

Zgodnie z art. 79 ust. 1 Konstytucji, każdy czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu norma-

tywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.

Tak więc skargę konstytucyjną może wnieść zarówno obywatel jak i cudzoziemiec, tak osoba fizyczna jak i prawna, byle spełnione zostały następujące warunki.

Po pierwsze – przedmiotem skargi może być jedynie akt normatywny czyli akt zawierający normy generalne i abstrakcyjne, a nie decyzja stosowania prawa zawierająca normy indywidualne i konkretne np. decyzja administracyjna czy orzeczenie sądowe (problemem dyskusyjnym jest, czy kontroli podlegają jedynie akty organów centralnych, czy również prawo miejscowe).

Po drugie – skargę można wnieść tylko wtedy, gdy naruszone zostały **konstytucyjne** prawa podmiotowe skarżącego się (z wyjątkiem prawa azylu i statusu uchodźcy określonych w art. 56 Konstytucji) i to wyłącznie wskutek, zastosowania przepisu sprzecznego z Konstytucją. W skardze należy wskazać jakie przepisy aktu normatywnego naruszają jakie prawa skarżącego, bowiem Trybunał związany jest granicami skargi.

Po trzecie – skargę można złożyć dopiero po wyczerpaniu drogi prawnej, o ile droga ta jest przewidziana.

Po czwarte – skargę w imieniu skarżącego sporządzić może jedynie adwokat lub radca prawny (tzw. **przymus adwokacki**), chyba że skarżącym jest sędzia, prokurator, notariusz, profesor lub doktor habilitowany nauk prawnych,

Po piąte – skarga złożona może być jedynie w terminie trzech miesięcy od doręczenia skarżącemu prawomocnego wyroku, ostatecznej decyzji lub innego ostatecznego rozstrzygnięcia opartego na przepisie, który skarżący uważa za niekonstytucyjny.

Orzeczenie stwierdzające naruszenie konstytucyjnych praw skarżącego przez określone przepisy, powoduje w efekcie ich uchylenie. Po to jednak, aby zmieniła się jego sytuacja prawna, musi on wystąpić o wznowienie postępowania i wydanie nowego rozstrzygnięcia, przy uwzględnieniu orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Jedynie po wpłynięciu skargi, jeżeli wykonanie orzeczenia w sprawie, której ona dotyczy mogłoby spowodować skutki nieodwracalne wiążące się

z dużym uszczerbkiem dla skarżącego lub gdy przemawia za tym ważny interes publiczny lub inny ważny interes skarżącego, Trybunał może wydać postanowienie tymczasowe o zawieszeniu lub wstrzymaniu wykonania takiego orzeczenia.

2.4. Rozstrzyganie sporów kompetencyjnych

Jest to kolejna nowa funkcja Trybunału Konstytucyjnego. Spór kompetencyjny to, zgodnie z art. 53 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym sytuacja, w której dwa lub więcej centralne konstytucyjne organy państwa uznały się za właściwe do rozstrzygnięcia tej samej sprawy lub wydały w niej rozstrzygnięcie (**spór kompetencyjny pozytywny**) albo gdy organy te uznały się za niewłaściwe do rozstrzygnięcia określonej sprawy (**spór kompetencyjny negatywny**). Chodzi więc o spory jedynie pomiędzy organami centralnymi, a jednocześnie konstytucyjnymi, co oznacza iż do kompetencji Trybunału nie należy rozstrzyganie sporów z udziałem organów terenowych oraz tych organów centralnych, o których nie stanowi Konstytucja.

Uprawnionymi do występowania z wnioskiem o rozpatrzenie sporu kompetencyjnego są wyłącznie organy wyliczone w art. 192 Konstytucji tzn.:

- Prezydent Rzeczypospolitej,
- Marszałek Sejmu,
- Marszałek Senatu,
- Prezes Rady Ministrów,
- Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego,
- Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego,
- Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

Rozstrzygnięcie sporu kompetencyjnego następuje w drodze postanowienia podjętego w pełnym składzie Trybunału Konstytucyjnego.

2.5. Orzekanie o zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych

Wymogi stawiane partiom politycznym oraz zakazy związane z ich działalnością, określa Konstytucja w art. 11 i 13 (zob. rozdz. I podręcznika).

Trybunał może badać zarówno **konstytucyjność celów partii, jak i konstytucyjność jej działalności**. Wnioski w sprawie zgodności z Konstytucją celów partii, określonych w statucie lub w programie, rozpoznawane są na zasadach i w trybie przewidzianym dla rozpoznania wniosków w sprawie zgodności aktów normatywnych z Konstytucją (art. 56 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym), a wnioski dotyczące działalności partii, przy odpowiednim zastosowaniu Kodeksu postępowania karnego (art. 57). Zgodnie z art. 191 Konstytucji, z wnioskami w sprawach, o których mówi art. 188, a więc także w sprawie zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych (art. 188 pkt 4), występować mogą wszystkie te podmioty, które są uprawnione do wszczęcia abstrakcyjnej kontroli konstytucyjności (zob. wyżej). Dodatkowo ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych (tj. Dz. U. z 2011 r., Nr 155, poz. 924 z późn. zm.) w sytuacjach określonych w art. 14 i 21, jako podmiot właściwy do występowania z wnioskiem o zbadanie celów lub zasad działania partii politycznej z Konstytucją, wskazuje Sąd Okręgowy w Warszawie prowadzący rejestr partii politycznych. Wyrok stwierdzający niezgodność celów lub działalności partii politycznej z Konstytucją, powoduje wydanie przez Sąd rejestracyjny postanowienia, o wykreśleniu partii z ewidencji.

2.6. Stwierdzanie przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta RP

Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej jest przejściowo niezdolny do sprawowania urzędu, jego obowiązki tymczasowo przejmuje Marszałek Sejmu (art. 131 Konstytucji). Prezydent powinien sam zawiadomić Marszałka, iż: *nie może przejściowo sprawować swojego urzędu*. Jeżeli jednak nie byłby w stanie tego uczynić, Marszałek może zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie przesko-

dy w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta. Jeżeli Trybunał uzna wniosek, powierza Marszałkowi Sejmu tymczasowe wykonywanie obowiązków głowy państwa. Odpowiednie orzeczenie musi być podjęte w pełnym składzie Trybunału Konstytucyjnego, a w rozprawie tego dotyczącej, uczestniczą osobiście: Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego oraz Prokurator Generalny (art. 28 ustawy o Trybunale Konstytucyjnym).

3. Skład i organizacja Trybunału Konstytucyjnego

Zgodnie z art. 194 ust. 1 Konstytucji, Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm na 9 lat, spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą. Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym precyzuje te wymagania (art. 5 ust. 3) stanowiąc, iż sędzią Trybunału może być tylko osoba posiadająca kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska sędziego Sądu Najwyższego lub Naczelnego Sądu Administracyjnego. Prawo przedstawiania kandydatów na sędziów Trybunału Konstytucyjnego posiadają – grupa co najmniej 50 posłów i Prezydium Sejmu. Uchwała Sejmu w sprawie wyboru sędziego zapada bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów. Ponowny wybór do składu Trybunału jest niedopuszczalny.

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji. W przeciwieństwie do sędziów innych sądów nie podlegają oni ustawom, co umożliwia Trybunałowi badanie konstytucyjności aktów ustawowych. Zasada niezawisłości sędziowskiej zabezpieczona jest szeregiem gwarancji ustrojowych. Należą do nich:

- immunitet sędziowski,
- niepołączalność stanowiska sędziego z mandatem posła lub senatora,
- zakaz przynależności sędziów Trybunału Konstytucyjnego do partii politycznych i związków zawodowych,

- zakaz prowadzenia działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów,
- zapewnienie sędziom warunków pracy i wynagrodzenia odpowiadających godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków (wynagrodzenie zasadnicze sędziego Trybunału stanowi wielokrotność podstawy ustalenia tego wynagrodzenia, z zastosowaniem mnożnika 5,0 a podstawę ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego Trybunału w danym roku stanowi przeciętne wynagrodzenie w drugim kwartale roku poprzedniego, ogłaszane w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego),
- enumeratywne wyliczenie przesłanek wygaśnięcia mandatu sędziego,
- prawo przejścia w stan spoczynku po ukończeniu kadencji,
- prawo powrotu, po zakończeniu kadencji, na poprzednio zajmowane lub równorzędne stanowisko.

Immunitet sędziego Trybunału Konstytucyjnego ma charakter formalny. Pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej lub pozbawienie wolności wymaga zgody Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Trybunału, wyrażonej większością 2/3 głosów sędziów Trybunału uczestniczących w Zgromadzeniu Ogólnym. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu należy niezwłocznie powiadomić Prezesa Trybunału, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Wygaśnięcie mandatu sędziego Trybunału Konstytucyjnego również stwierdza Zgromadzenie Ogólne, a może to nastąpić wyłącznie na skutek:

- zrzeczenia się stanowiska sędziego Trybunału,
- stwierdzenia orzeczeniem komisji lekarskiej trwałej niezdolności do pełnienia obowiązków sędziego Trybunału z powodu choroby, ułomności lub upadku sił,

- skazania prawomocnym wyrokiem sądu,
- prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego o skazaniu na karę usunięcia ze stanowiska.

W sprawach dyscyplinarnych orzeka sam Trybunał. W pierwszej instancji w składzie pięciu sędziów, w drugiej w pełnym składzie. Oprócz usunięcia ze stanowiska, które jest karą najcięższą, może orzec karę upomnienia lub nagany.

Organami Trybunału są Zgromadzenie Ogólne złożone z sędziów Trybunału oraz Prezes Trybunału.

Prezesa i Wiceprezesa powołuje Prezydent spośród dwóch kandydatów zaproponowanych na każde stanowisko przez Zgromadzenie Ogólne.

Zgromadzenie Ogólne zwoływane jest przez Prezesa co najmniej raz w roku, by omówić działalność Trybunału oraz problemy wynikające z jego orzecznictwa. Do jego kompetencji należy między innymi uchwalanie Regulaminu Trybunału Konstytucyjnego (tekst regulaminu zob. MP z 2006 r., Nr 72, poz. 720). Prezes Trybunału reprezentuje Trybunał na zewnątrz.

Literatura

1. Alberski R., *Trybunał Konstytucyjny w polskich systemach prawnych*, Wrocław 2010.
2. Bagińska L., *Skarga konstytucyjna*, Warszawa 2010.
3. Czeszejko-Sochacki Z., *Trybunał Konstytucyjny PRL*, Warszawa 1986.
4. Czeszejko-Sochacki Z., Garlicki L., Trzeciński J., *Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1999.
5. Czeszejko-Sochacki Z., *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle porównawczym*, Warszawa 2003.
6. Domagała M., *Charakter prawny i miejsce Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu w systemie organów państwa*, [w:] *Ustrój i struktura aparatu państwowego i samorządu terytorialnego*, pod red. W. Skrzydły, Warszawa 1997.
7. Florczak-Wątor M., *Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i ich skutki prawne*, Poznań 2006.

8. Galster J., *Kilka uwag o charakterze ustrojowym Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *W kręgu zagadnień konstytucyjnych*, pod red. M. Kudeja, Katowice 1999.
9. Garlicki L., *Sądownictwo konstytucyjne w Europie Zachodniej*, Warszawa 1987.
10. Garlicki L., *Trybunał Konstytucyjny a wejście w życie nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1997, z. 11-12.
11. Gonera K., Łętowska E., *Wieloaspektowość następstw stwierdzenia niekonstytucyjności*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 5.
12. Granat M., *Sądowa kontrola konstytucyjności prawa w państwach Europy Środkowej i Wschodniej*, Warszawa 2003.
13. Granat M., *Status ustrojowy Trybunału Konstytucyjnego w projekcie Konstytucji RP (uwagi wprowadzające)*, [w:] *Projekty konstytucji, wartości i prawo*, Annales UMCS, Sectio G, vol XLIV, Lublin 1997.
14. Jamróz L., *Skarga konstytucyjna: wstępne rozpoznanie*, Warszawa 2011.
15. *Konstytucja i sądowe gwarancje jej ochrony. Księga jubileuszowa Profesora Pawła Sarneckiego*, Kraków 2004.
16. Kopacz M., Kopacz Z., *Prawnoustrojowa pozycja Trybunału Konstytucyjnego w Polsce*, [w:] *Problemy współczesnego ustrojoznawstwa. Księga jubileuszowa profesora Bronisława Jastrzębskiego*, pod red. J. Dobkowskiego, Olsztyn 2007.
17. *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. naukowy M. Zubik, Warszawa 2006.
18. Ludwikowska M., *Sądownictwo konstytucyjne w Europie Środkowo-Wschodniej*, Toruń 2002.
19. Masternak-Kubiak M., *Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym*, Warszawa 1998.
20. Oniszczyk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Kraków 2000.
21. Oniszczyk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004.
22. Rousseau D., *Sądownictwo konstytucyjne w Europie*, Warszawa 1999.
23. Safian M., *Pozycja Trybunału Konstytucyjnego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. Nowe instrumenty i metody działania*, [w:] *Pięć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały Konferencyjne*, Warszawa 2002.
24. *Sądy i Trybunały w Konstytucji i w praktyce*, pod red. W. Skrzydły, Warszawa 2005.

25. Siemieński F., *Podstawowa Funkcja Trybunału Konstytucyjnego w świetle nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucyjny ustrój państwa. Księga jubileuszowa Profesora Wiesława Skrzydły*, Lublin 2000.
26. Skrzydło W., *Rola Trybunału konstytucyjnego w rozstrzyganiu sporów kompetencyjnych*, [w:] *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna – prawo – praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2002.
27. Sokolewicz, W., *Trybunał Konstytucyjny – geneza, organizacja, funkcjonowanie*, Zeszyty Naukowe WSHiP, „Prawo” 2001, nr 5.
28. Starzewski M., *Środki zabezpieczenia prawnego konstytucyjności ustaw*, Reprint wydania z 1928 r., Warszawa 2009.
29. Stępień J., *Historia Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *90-lecie odrodzonego sądownictwa w Polsce*, Warszawa 2007.
30. Szmulik B., *Sądownictwo Konstytucyjne, ochrona konstytucyjności prawa w Polsce*, Lublin 2001.
31. Szmulik B., *Skarga konstytucyjna. Polski model na tle porównawczym*, Warszawa 2006.
32. Szmyt A., *Trzecia władza: sądy i trybunały w Polsce*, Gdańsk 2008.
33. Trzciński J., *Czy Trybunał Konstytucyjny jest władzą sądowniczą*, [w:] *W kręgu zagadnień konstytucyjnych*, pod red. M. Kudeja, Katowice 1999.
34. Trzciński J. (red.), *Skarga konstytucyjna*, Warszawa 2000.
35. Trzciński J., *Podmiotowy zakres skargi konstytucyjnej*, [w:] *Konstytucja – Wybory – Parlament. Studia ofiarowane Zdzisławowi Jaroszowi*, pod red. L. Garlickiego, Warszawa 2000.
36. Tuleja P., *Skarga konstytucyjna w Polsce – dziesięć lat doświadczeń*, „Przegląd Legislacyjny” 2007, nr 3.
37. *Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym. Komentarz sędziów Trybunału*, Warszawa 1996.
38. Wiącek M., *Pytanie prawne sądu do Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2011.
39. Woch M., *Indywidualna skarga konstytucyjna jako środek ochrony wolności lub praw*, Warszawa 2011.
40. Zubik M., *Trybunały po dziesięciu latach obowiązywania Konstytucji III RP*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 4.
41. Zwierzchowski E., *Sądownictwo konstytucyjne*, Białystok 1994.

42. Zwierzchowski E. (red.), *Prawo i kontrola jego zgodności z Konstytucją*, Warszawa 1997.
43. Zwierzchowski E., *Z zagadnień legitymizacji sądownictwa konstytucyjnego*, [w:] *Studia nad prawem konstytucyjnym*, AUW Prawo CCLVII, Wrocław 1997.